

Eerste Kamer der Staten-Generaal

Minister van Buitenlandse Zaken
De heer drs. S.A. Blok
Postbus 20061
2500 EB Den Haag

Binnenhof 22
postbus 20017
2500 EA Den Haag

telefoon 070-312 92 00
fax 070-312 93 90

e-mail postbus@eerstekamer.nl
internet www.eerstekamer.nl

datum 4 oktober 2019

betreft Commissiemededeling 'Versterking van de rechtsstaat binnen de Unie: Een blauwdruk voor actie',
COM(2019)343

ons kenmerk 165666u

Geachte heer Blok,

De vaste commissies voor Europese Zaken en voor Justitie en Veiligheid hebben op 10 en 24 september 2019 de Commissiemededeling 'Versterking van de rechtsstaat binnen de Unie. Een blauwdruk voor actie'¹ en het BNC-fiche² van de regering besproken. De leden van de fracties van **FVD**, **PvdA**, **PVV** en **ChristenUnie** hebben de volgende vragen en opmerkingen.

De leden van de **FVD**-fractie hebben kennisgenomen van de Mededeling van de Europese Commissie 'Versterking van de rechtsstaat binnen de Unie. Een blauwdruk voor actie'. Zij hebben hierover nog enkele vragen en opmerkingen.

De leden van de **PvdA**-fractie hebben met belangstelling kennisgenomen van de Mededeling van de Europese Commissie 'Versterking van de rechtsstaat binnen de Unie: Een blauwdruk voor actie' en de appreciatie daarvan door de regering in het BNC-fiche. Zij zouden de minister daarover enkele vragen willen stellen. De leden van de **FVD**-fractie en van de **GroenLinks**-fractie sluiten zich hierbij aan.

De leden van de **PVV**-fractie hebben kennisgenomen van de Mededeling van de Europese Commissie 'Versterking van de rechtsstaat binnen de Unie: Een blauwdruk voor actie' en de appreciatie daarvan door de regering in het BNC-fiche. Zij hebben hierover nog enkele vragen.

¹ Mededeling van de Commissie aan het Europees Parlement, de Europese Raad, de Raad, het Europees Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de Regio's – Versterking van de rechtsstaat binnen de Unie: Een blauwdruk voor actie, COM(2019)343 van 17 juli 2019.

² BNC-fiche: Mededeling inzake Versterking van de Rechtsstaat binnen de Unie: een blauwdruk voor actie, van 6 september 2019, Kamerstukken I, 2019-2020, 22 112, HW.

datum 4 oktober 2019

ons kenmerk 165666u

blad 2

De leden van de **ChristenUnie**-fractie hebben de Mededeling van de Europese Commissie: 'Versterking van de rechtsstaat binnen de Unie. Een blauwdruk voor actie' en de appreciatie daarvan door de regering met belangstelling gelezen.

1. De rechtsstaat als gedeelde waarde van alle Europeanen

De leden van de **FVD**-fractie onderschrijven het standpunt van de Europese Commissie dat de rechtsstaat valt te beschouwen als een belangrijk ideaal voor de gehele EU. Terecht stelt de Europese Commissie in de genoemde Mededeling: "*Het uitgangspunt van het Europese project is dat de rechtsstaat in alle lidstaten steeds wordt geëerbiedigd*".³ En verder: "*De plicht de rechtsstaat te bevorderen en te handhaven staat dan ook centraal bij de werkzaamheden van de Europese Commissie als hoedster van de verdragen*".⁴ De Europese Commissie constateert ook geheel terecht: "*Het maatschappelijk middenveld, de media, de academische wereld en de onderwijsstelsels van de lidstaten kunnen allemaal een rol spelen door de rechtsstaat een plaats te bieden in het publieke debat en in de onderwijsprogramma's. Een belangrijke uitdaging in dit verband is het bevorderen van een rechtsstatelijke cultuur bij het publiek, zoals wordt erkend in de aanbeveling van de Raad inzake de bevordering van gemeenschappelijke waarden*".⁵

Praktisch relevant wordt de Mededeling, inderdaad een 'blauwdruk voor actie', wanneer de Europese Commissie stelt: "*De Europese politieke partijen buigen zich nu over de vraag of partijen die de rechtsstaat en de gemeenschappelijke waarden van de EU ter discussie stellen, uit hun midden moeten worden verwijderd*".⁶ Maar hoewel deze leden dus de uitgangspunten van de Europese Commissie ten aanzien van de rechtsstaat onderschrijven, achten zij de Mededeling niet duidelijk over de vraag waar de *bedreigingen* voor de rechtsstaat precies moeten worden gelokaliseerd.

De leden van de FVD-fractie merken daarover het volgende op. In Nederland vond in september 2019 een discussie plaats over onderzoek dat is gedaan door *NRC Handelsblad* en *Nieuwsuur* over salafistische scholen waar kinderen wordt geleerd zich af te keren van Nederland: "*Kinderen op salafistische moskeescholen krijgen te horen dat mensen met een ander geloof of levensovertuiging de doodstraf verdienen. Ook leren ze zich af te keren van de Nederlandse samenleving en de beginnende van gelijkheid en vrijheid. Op verschillende moskeescholen onderwijzen docenten dat moslimjongeren moeten vertrekken uit dit 'ongelovige land' om zich te vestigen in een islamitisch land.*"⁷ Is de minister het met de leden van de FVD-fractie eens dat we daarmee deze moskeescholen moeten aanmerken als een grote uitdaging voor de rechtsstaat?

"*Nieuwsuur en NRC identificeerden minstens 50 onderwijsplekken die salafistisch zijn of er sterk door worden beïnvloed. Hier volgen naar schatting meer dan duizend kinderen 's avonds of in het weekend islamitische lessen.*"⁸ Zou deze informatie niet moeten betekenen dat juist daar, op die 50 onderwijsplekken, onderwijs in de rechtsstaat moet worden gegeven?

³ COM(2019)343, p. 1.

⁴ Ibidem.

⁵ Ibidem, p. 6.

⁶ Ibidem, p. 2.

⁷ "Salafistische scholen leren kinderen zich af te keren van Nederland", Andreas Kouwenhoven en Milena Holdert, *NRC Handelsblad*, 10 september 2019.

⁸ Ibidem.

datum 4 oktober 2019

ons kenmerk 165666u

blad 3

Dit brengt de leden van de FVD-fractie ook op de methodologie van het rapport in zijn algemeenheid. De Commissie baseert zich op de Eurobarometer die informatie geeft over 'de Europeanen'. De Mededeling stelt het volgende: "*De Eurobarometer liet ook duidelijk zien dat de Europeanen het belangrijk vinden dat de rechtsstaat in de hele EU van kracht is: 89% van de respondenten was het ermee eens dat de rechtsstaat ook in alle andere lidstaten moet worden geëerbiedigd*".⁹ De leden van de FVD-fractie stellen de minister de vraag of een dergelijk gegeven wel het meest relevant is voor de versterking van de rechtsstaat in de EU? Zou niet de meest belangwekkende vraag zijn waar die 11% verzet tegen (of desinteresse voor) de rechtsstaat vandaan komt? Mocht het mogelijk zijn daarover informatie te krijgen dan zou een effectievere aanpak bij het stimuleren van respect voor de rechtsstaat mogelijk worden.

De Europese Commissie constateert ook: "*meer dan 85% van de Europeanen is van mening dat de media, de journalistiek en het maatschappelijk middenveld vrij moeten kunnen opereren en kritiek moeten kunnen uitoefenen zonder te worden geïntimideerd*".¹⁰ Niettemin heeft het onderzoek van NRC en Nieuwsuur naar voren gebracht dat salafisten meer gematigde imams zouden bedreigen en onder druk zetten. We hebben dus met geweld of dreiging van geweld te maken, aldus constateren deze leden. Zou dit punt niet aan de orde moeten worden gesteld in de Mededeling van de Europese Commissie? Die vraag klemmt des te meer omdat geweldplegers niet alleen gematigde imams intimideren, maar ook critici van het salafisme, zoals de redactie van *Charlie Hebdo*, schrijvers als Theo van Gogh en Salman Rushdie, oud-politici als Ayaan Hirsi Ali en politici als Geert Wilders. Deze dreiging dateert al van 2001, 2002 en later. De informatie die uit het onderzoek van NRC en Nieuwsuur naar voren komt, is wat dat betreft niet nieuw, zoals ook blijkt uit de AIVD-nota 'Van Dawa tot Jihad: De diverse dreigingen van de radicale islam tegenover de democratische rechtsorde' uit 2004.¹¹ De leden van de FVD-fractie stellen de minister daarom de vraag of de Mededeling over de versterking van de rechtsstaat in de Europese Unie niet aan de meest ernstige bedreiging voor de rechtsstaat in deze tijd geheel voorbij gaat, namelijk de dreiging van het salafisme.

Met de regering en de Europese Commissie delen de leden van de **PvdA**-fractie het grote belang dat gehecht moet worden aan het goed functioneren van de rechtsstaat in de lidstaten van de Unie. De grondwettelijke verantwoordelijkheid van de Nederlandse regering voor de bevordering van de internationale rechtsorde brengt met zich mee dat Nederland een actieve houding aanneemt op rechtsstatelijk gebied als onderdeel van de fundamentele waarden van de EU. Tot die waarden behoren volgens artikel 2 van het Verdrag betreffende de Europese Unie (VEU) onder meer de rechtsstaat en de democratie. Bij de bespreking van de door de Commissie voorgenomen toetsingscyclus voor de rechtsstaat heeft de regering dit jaar uitdrukkelijk een brede inhoudelijke reikwijdte bepleit, "*inclusief democratie, grondrechten en corruptie*".¹²

De samengestelde term 'democratische rechtsstaat' (in het Engels *liberal democracy*) bestaat uit twee waardengeladen concepten: democratie en rechtsstaat. Tussen beide bestaat echter een

⁹ COM(2019)343, p. 3.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Kamerstukken II, 2004-2005, 29 754, nr. 4.

¹² Zie het verslag van de Raad Algemene Zaken van 16 september 2019, Kamerstukken I, 2019-2020, 21 501-02, BA, p. 3.

datum 4 oktober 2019

ons kenmerk 165666u

blad 4

spanning, hoewel de leden van de PvdA-fractie het met Hirsch Ballin eens zijn dat de twee 'niet los verkrijgbaar zijn'.¹³ Niettemin zijn er in sommige lidstaten ontwikkelingen gaande die vanuit rechtsstatelijk oogpunt zorgen baren (Hongarije, Polen), maar waarbij de regeringen in die landen zich beroepen op hun democratisch mandaat.

De leden van de PvdA-fractie vragen daarom: kan de minister - op meer politiek/rechtsfilosofische wijze - aangeven waar volgens haar de grens ligt tussen enerzijds een gerechtvaardigd beroep van politieke leiders in lidstaten op hun democratische mandaat, ook wanneer zij dat mandaat hebben verkregen op basis van een politiek programma dat duidelijk *illiberal* (rechtsstatelijk niet te verantwoorden) standpunten bevat, en anderzijds een politieke of formele veroordeling door andere lidstaten en/of de Europese Commissie van dergelijke *illiberal* opvattingen en praktijken? Hoe ver kun je gaan met het beschermen van de rechtsstaat zonder de democratie aan te tasten? En andersom: hoe ver kun je gaan met het beschermen van de democratie zonder de rechtsstaat aan te tasten?

2. De verantwoordelijkheid voor de rechtsstaat

De leden van de **PvdA**-fractie hebben een tweede vraag die hiermee verband houdt, namelijk over de subsidiariteit. In het BNC-fiche stelt de regering een 'positieve grondhouding' te hebben ten aanzien van de subsidiariteit van de Mededeling van de Commissie.¹⁴ Het bevorderen en waarborgen van rechtsstatelijkheid is allereerst een verantwoordelijkheid voor de lidstaten, maar raakt het functioneren van de Unie in den brede, zo stelt de regering. Dat betekent onder meer, aldus de regering, dat optreden op het niveau van de EU op rechtsstatelijk terrein, aanvullend op dat op lidstaatniveau, noodzakelijk is om de gestelde doelstellingen te bereiken. Bedoelt de regering hiermee dat ook tegen de zin van een lidstaat in een dergelijk optreden op het niveau van de EU mogelijk is, zo vragen de leden van de PvdA-fractie. Zo nee, waarom niet? Zo ja, aan welke vormen - buiten de zware inbreukprocedure - van "*optreden op het niveau van de EU op rechtsstatelijk terrein*"¹⁵ denkt de regering daarbij? Denkt de regering daarbij ook aan nieuwe vormen en - zo ja - welke?

De leden van de **ChristenUnie**-fractie hebben eveneens in het licht van het subsidiariteitsbeginsel enkele vragen. Terecht stellen zowel de Europese Commissie als de regering dat de verantwoordelijkheid voor de bevordering van de rechtsstaat en zijn beginselen in de eerste plaats bij de lidstaten zelf ligt. De Europese Commissie roept op dat lidstaten de rechtsstaat op nationaal, regionaal en lokaal niveau verder moeten versterken. De regering reageert hierop met de opmerking dat zij zich ervoor zal inzetten dat de rechtsstaat, basis van onze vrije samenleving, gewaarborgd blijft. Deze leden hebben ten aanzien hiervan de volgende vragen. Is de minister van mening dat de rechtsstaat in Nederland niet verder versterkt hoeft te worden, maar dat alleen het blijven waarborgen van de rechtsstaat aan de orde is? Op welke manier of met welke maatregelen, zal de minister zich ervoor inzetten dat onze rechtsstaat gewaarborgd blijft?

¹³ Hirsch Ballin, E. (2011). De rechtsstaat: wachten op een nieuwe dageraad? Nederlands Juristenblad, 86(2), 71-73. [29].

¹⁴ 22 112, HW, p. 9.

¹⁵ Ibidem.

datum 4 oktober 2019

ons kenmerk 165666u

blad 5

De leden van de **ChristenUnie**-fractie hebben met instemming in het verslag van de Raad Algemene Zaken van 16 september 2019 gelezen dat Nederland gepleit heeft voor het verbreden van de voorgestelde toetsing naar de EU-instellingen.¹⁶ Daar was geen draagvlak voor mede omdat dit op juridische bezwaren leek te stuiten, zo constateren deze leden. Deze leden vragen wat deze juridische bezwaren inhouden en ook of de regering deze bezwaren deelt.

Ook de leden van de **PvdA**-fractie vragen de regering op welke juridische bezwaren de door haar bepleitte toetsing van de EU-instellingen zelf stuitte.

3. Krachtenveld

In het BNC-fiche stelt de regering dat Nederland en een aantal gelijkgezinde lidstaten voor verdere versterking van het EU instrumentarium ten aanzien van de rechtsstaat zijn. Er is echter ook een aantal lidstaten dat van mening is dat het bestaande instrumentarium toereikend is. De leden van de **PVV**-fractie vragen welke lidstaten van mening zijn dat het bestaande instrumentarium toereikend is.

De commissies voor Europese Zaken en voor Justitie en Veiligheid zien graag de beantwoording van bovenstaande vragen en opmerkingen tegemoet binnen vier weken na dagtekening van deze brief.

Hoogachtend,

M.G.H.C. Oomen-Ruijten
Voorzitter van de vaste commissie
voor Europese Zaken

Mr. drs. M.M. de Boer
Voorzitter van de vaste commissie
voor Justitie en Veiligheid

¹⁶ Kamerstukken I, 2019-2020, 21 501-02, BA.